

стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом (п. 8 ст. 5 Закону). За відсутності юридичного обов'язку зобов'язаних суб'єктів забезпечити таке право та за відсутності будь-яких юридичних механізмів його забезпечення і здійснення реалізація такого права є проблематичною. Більше того, закріплення права без механізмів його реалізації, носить чисто декларативний, популістський характер.

Революції в освітньому процесі мають бути оксамитовими. Але навчальний розклад правових дисциплін має змінюватися відповідно до запитів сьогодення. На жаль, суб'єкт наукової творчості, навіть дуже свідомий і відданий справі, подолавши усі формальні приписи щодо «знати», «вміти», «методи контролю», «шкала оцінювання», складання та заповнення різноманітних таблиць тощо, в умовах метаморфозної комерціалізації наукового та навчального процесів, коли хронічно ні на що не вистачає коштів, може втратити інтерес до такої творчості і своєї ролі у ній.

Обговорення актуальних теоретико-прикладних проблем – звичний стан для наукової спільноти. Але як часто нас чують та як часто є що послухати. Інколи за окремими проблемами губиться щось вагоме. Можливо висловлені судження на сьогодні є такими для автора.

Одержано 26.04.2017

УДК 347.1

Анатолій Володимирович Коструба,

професор кафедри цивільного права

навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ

«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,

доктор юридичних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ РОЗДУМИ ЩОДО ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА ПРАВА

Сучасна цивілістична доктрина успадкувала від марксистсько-ленінської теорії цивільного права позитивістське бачення інституту правосуб'єктності. В його підґрунті пріоритет юридичної форми над соціальним змістом. Суб'єкт права – це даність, яка виникає в силу закону та відповідно до закону. Крім того, її положення ґрунтуються на тому, що суб'єкт права це не об'єктивна правова реальність, яка обумовлена соціальною природою явища, а нормативно визначена категорія, існування якої в правовідносинах обумовлено волею пануючого класу в межах певної економічної формації.

Так, вчений радянського періоду розвитку вітчизняної юридичної науки А. В. Мицкевич свого часу зазначив, що визнання особи або організації суб'єктом радянського права відбувається в силу поширення на таку особу або організацію дії радянських законів. «...Конституція СРСР, різні законодавчі акти, що передбачають правове становище громадян, державних і громадських організацій, вже в силу своєї дії, незалежно від участі особи або організації в конкретних правовідносинах породжують для громадян і організацій якість правосуб'єктності. Кожен суб'єкт права в силу самої дії закону або, як часто говорять – «безпосередньо із закону», т. е. незалежно від участі в тих чи інших правовідносинах, володіє певним комплексом прав і обов'язків...» [1, с. 11].

На думку О. О. Красавчиків, «...політично пануючий клас (його інтереси) диктує, якими політичними, економічними, організаційними та іншими свободами можуть користуватися члени суспільства, соціальні групи або, навидь цілі класи, який борг покладається на них перед суспільством (державою). В силу цього, свобода, на думку пануючого класу, та відповідний соціальний борг знаходить своє визнання, закріплення або заперечення в правових актах держави, які виражають волю пануючого класу. Правосуб'єктність як специфічна соціальна здібність громадян та організацій бути суб'єктом цивільних правовідносин є один з видів цивільно-правової форми, яка є встановленими державою в правових нормах межами юридично можливого або необхідного образу дій осіб...» [2, с. 30–33, 36]. Визнання особи суб'єктом права виникає як результат поширення на її дії закону.

Переконалий, що вагому роль в формуванні підходу до розуміння природи суб'єкту права з позицій юридичного позитивізму, на певному етапі розвитку цивілістичної думки, мали ідеї вульгарного матеріалізму. В його основі сприйняття об'єктивної реальності виключно як форми існування матерії, відхиляючи специфіку свідомості. Так, спрощення сприйняття змісту багатьох категорій в цивілістичній матерії, наприклад, призвело до спроби пояснити правову природу юридичної особи через теорію колективу (А. В. Венедиктов), теорію директору (Ю. К. Толстой), теорії цільового майна (Є. О. Суханов) тощо. Такий підхід є хибним. Сутність правосуб'єктності розкривається в здатності особи бути активним учасником соціальних комунікацій, а не в їх нормативному закріпленні. Така здатність особи конфігурує у неї природне право, яке може і має бути реалізовано. Це право не залежить від волі законодавця. В такому разі право стає виміром гарантованої можливості власної реалізації особи у відносинах з іншими. В результаті цього, суб'єкт отримує правові можливості своєї діяльності.

Нажалі філософське розуміння суб'єкту розкриває його юридичну сутність лише в загальних рисах, як форму власного ставлення особи до предмету діяльності. *Сприйняття такого надає нам теоретичного виправдання призначення імператором Калігулою сенатором свого коня Інцита.* Однак, суб'єкт не є виключно фізичною реальністю. Це абстрактний порядок. Його апіорність є активним засобом комунікації в соціальному середовищі. Ця дійсність є дифузійною таких ознак та властивостей суб'єкта, які забезпечують його функціональність в об'єктивній реальності права.

Таку функціональність надає ознака інтересу, волі суб'єкта та його індивідуальна відокремленість.

Подібно тому, що «...право існує не для того, щоб здійснити ідею абстрактної правової волі, а для того, щоб слугувати інтересам, потребам, цілям обороту...» [3, с. 552], так і суб'єкт прагне забезпечити власний інтерес через свою діяльність. Будучи опосередкованим природним правом інтерес включає до себе прагнення в задоволенні потреб особистості як відображення ступеня індивідуальної свободи яка не має відповідній фізичної форми свого вираження.

У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує [4]. Отже, інтерес специфікує суб'єкта права через формування у нього можливості самореалізації.

Не зважаючи на численну критику вчених (Р. Ієрінг, Л. Петражицький, Є. Трубецькой, О. Іоффе) вольової теорії права (К. Савін'ї, Б. Віндшейд), зазначимо, що воля як феномен керування суб'єктом власною діяльністю та поведінкою є ключовою для формування цілей та концентрації внутрішніх зусиль на їх досягнення.

Безспірно, що при дослідженні цього питання слід відійти від суто психологічного розуміння волі в контексті суб'єктно-діяльній концепції С. Рубінштейна, який розглядав волю, як здатність, за допомогою якої розум робить вибір своїх цілей в діях та керує зусиллями на виконанні своїх прагнень [5, с. 173]. Наведений підхід дозволяє оминати розумні зауваження критиків в контексті відсутності волі у малолітніх та юридичних осіб.

В цьому разі, воля інтерпретується як продукт зовнішньої детермінації, природа якої розуміється не тільки фізіологічно, психологічно чи соціально. Воля іманентна суб'єкту як носію предметно-практичної діяльності і характеризується відповідною можливістю його активності, скерованої на об'єкт дослідження, яка генерується певним інтересом. Таким чином, воля є суть ідеї раціональної свободи. Вона завжди присутня суб'єкту. Але можливість її прояву (волевиявлення) може належати третім особам, які діють в інтересах суб'єкта.

Ознака індивідуальної відокремленості є сукупністю характерних особливостей особи, його унікальності, що забезпечує відповідну суб'єктну індивідуалізацію. Це певний атрибутивний ряд, який розкривається через персональні данні про особу, за допомогою чого індивід відрізняється від інших. Суб'єкт права є формою комунікативної рефлексії.

Наведені ознаки суб'єкта права є умовою його правосуб'єктності як форми реалізації правоздатності та дієздатності. За посередництвом наведеного, під суб'єктом права ми розуміємо соціальну реальність (особу), зміст і характер якої не вичерпується виключно фізичними рисами, а може також мати абстрактний образ свого існування. Для суб'єкта права важлива не зовнішня форма. Він завжди розглядається як сукупність ознак, які характеризують таку властивість суб'єкта, за посередництвом якої забезпечується його вплив на результативність правового регулювання суспільних відносин. Наведений підхід надає суб'єкту права можливість в поліваріативних формах свого існування, забезпечити дію механізму правового регулювання (як фізична особа, юридична особа, держава, а також територіальна громада).

Отже, суб'єкт права це особа яка є носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків як результат індивідуалізованої вольової активності в забезпеченні реалізації власного інтересу в суспільних відносинах.

Список бібліографічних посилань:

1. Мицкевич А. В. Субъекты советского права. М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1962. 212 с.
2. Красавчиков О. А. Гражданская правосубъектность как правовая форма // Категории науки гражданского права. Избранные труды: в 2 т. М.: Статут, 2005. Т. 2. 494 с. (Классика российской цивилистики).
3. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву // Избранные труды по гражданскому праву. Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права». М.: Статут, 2000. 777 с. (Классика российской цивилистики).
4. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес). *Голос України*. 2005. № 10.
5. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание // Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии. М.: Наука, 1997. 565 с.

Одержано 28.04.2017